

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2011 | ÅRGÅNG 15

Bokförlaget THALES

REPLIK till Torbjörn Tännsjös, Per Bauhns och Dilsa Demirbag-Stens artiklar om hedersvåld (*Tidskrift för politisk filosofi* nr 1 2011)

»Hederskultur» – inte bara bland invandrare
Sven Ove Hansson

KOMBATTANTERNA I DEBATTEN i *Tidskrift för Politisk Filosofi* nr 1 2011 om s.k. hedersvåld har ett gemensamt grundperspektiv som också präglar debatten i övrigt: man utgår från att vissa invandrar-grupper skiljer sig från majoritetskulturen genom att deras kultur innehåller våldsfrämjande element. Avskyvärda brott som begås av medlemmar i dessa grupper beskrivs som uttryck för deras kultur, medan lika avskyvärda brott begångna av medlemmar i majoritetskulturen beskrivs som individuella avvikelser från den kulturella normen. Man bortser då från de våldsfrämjande elementen i majoritetskulturen, och använder därmed kulturbegreppet på ett selektivt och diskriminerande sätt.

Tännsjö talar t. ex. om »den våldsamma sexualiserade hederskultur, som finns som ett resultat av invandring från vissa håll i världen» (Tännsjö 2011b: 35). Ett sådant uttryckssätt ger lätt intrycket att det utan invandring inte skulle ha funnits någon våldsam sexualiserad hederskultur i Sverige.

Ett selektivt kulturbegrepp

BEGREPPET »HEDERSKULTUR» HAR i detta sammanhang en alldeles specifik funktion: det förknippar brott begångna av ett fåtal medlemmar i en viss minoritet med den kultur som är gemensam för denna minoritet i dess helhet. Om en muslimsk invandrare mördar sitt barn blir detta ett »kulturproblem», inte en individuell avvikelse från normen. Om däremot en kristen med svensk här-

stamning begår samma brott, framställs brottet som ett individuellt problem, inte som en del av den svenska kulturen.

Genom denna selektiva användning av kulturbegreppet skapas en vrångbild av minoritetskulturer. (Dustin & Phillips 2008) Man får det att framstå som om »de andra» (t.ex. muslimer eller personer från vissa länder) anser det vara acceptabelt i vissa lägen att döda sina barn eller släktingar, medan »vi vanliga svenskar» har en annan syn på saken. Så är det naturligtvis inte. Att döda en medmänniska och i synnerhet en familjemedlem är ett lika förfärligt brott för det stora flertalet invandrare och muslimer som för det stora flertalet infödda och kristna.

Två belysande jämförelser

FARAN MED ETT selektivt kulturbegrepp har påvisats mycket tydligt av den amerikanska juristen Leti Volpp (2000) i en artikel som citerats mycket i den internationella debatten. Hon bygger sitt resonemang på två belysande jämförelser mellan liknande handlingar begångna av män med olika etnisk bakgrund.

Volpps första jämförelse gällde två uppmärksammade fall av (frivilligt) äktenskap mellan en minderårig flicka och en äldre man. I det ena fallet gifte sig den gravida 13-åringen Tina Akers med den blivande pappan, som var 29 år gammal. Fallet blev uppmärksammat i amerikanska medier. Det skrevs och talades mycket om mannens bristande ansvar, och hans beteende betecknades som perverst. Men diskussionen fördes hela tiden i individuella termer. Det var den enskilde mannen som det var fel på, inte den kultur där han hade sitt ursprung.

I det andra fallet gifte sig den 14-åriga Adela Quintana med den 22-åriga man som hon väntade barn med. Även detta fall blev mycket uppmärksammat. Men här handlade diskussionen inte om individuell ansvarslöshet. I stället skrevs det mycket om de förkastliga och för USA främmande värderingarna i den kultur inom vilken mannen var uppvuxen.

Vad var skillnaden? Tina Akers och hennes man var båda vita, infödda amerikaner. Adela Quintana och hennes man hade båda latinamerikansk bakgrund.

Volpps andra jämförelse gäller två fall av tvångsäktenskap i USA. I det ena fallet tvingade en man sin sextonåriga flicka att gifta sig med en trettiofårig farbror som levde polygam. Hon skulle bli hans femtonde hustru. Hon försökte rymma, men då slogs hon medvetlös av sin pappa. Till slut ringde hon larmnumret vilket resulterade i att hon fick hjälp och att fadern sedermera dömdes till fängelsestraff. I den allmänna debatten blev pappans agerande kritiserat. Han bedömdes hela tiden strikt individuellt. Ingen framställde fallet som ett problem för »multikulturalismen».

I det andra fallet tvingade en pappa sina två döttrar, tretton och fjorton år gamla, att gifta sig (monogamt) med män som var 28 respektive 34 år gamla. Även detta fall blev mycket uppmärksammat, men i diskussionen betonades inte det individuella ansvaret. I stället talade man om en »kulturkrock» med den amerikanska lagstiftningen, och fallet togs som utgångspunkt för tidningsartiklar om »multikulturalismens gränser» och om att de berörda borde anpassa sig efter rådande seder och bruk i USA.

Och vad var skillnaden? Jo, i det förra fallet var fadern vit, i det senare fallet irakier. I det förra fallet var han mormon, i det senare muslim.

Volpp sammanfattade sina båda jämförelser på följande sätt:

Vårt samhälle betraktar en ung tonårsflickas frivilliga graviditet och äktenskap med en äldre man som en individuell avvikelse när flickan är vit, men som ett uttryck för en mera primitiv kultur när flickan är mexikansk invandrare. När en far tvingar sina unga tonårsdöttrar att gifta sig är detta, enligt den gängse synen, en kulturell handling som visar multikulturalismens uselhet om fadern och den äkta mannen är immigranter från Irak, men inte om de är vita mormoner. (Volpp 2000: 113)

Likadant i Sverige

DET MÖNSTER SOM Volpp påvisade finns också i Sverige. Våld som begås av invandrare och deras barn beskrivs påtagligt ofta som sprunget ur deras kultur. Sammankopplingen av våldsbrott med en viss (nyligen hitkommen) kultur ger intrycket att dessa våldshand-

lingar är en yttring av det typiska sättet att tänka inom denna kultur. Däremot beskrivs våld av svenskfödda gärningsmän som rent individuella avvikelser från den gängse normen, med andra ord som undantag från det kulturella mönstret snarare än som en del av detsamma. Någon sådan skillnad finns inte i verkligheten. I en rapport från Brottsförebyggande rådet framgår t.ex. att de invandrare som begått s.k. hedersmord inte alls är typiska för den kulturella grupp de tillhör. Tvärtom är de »påfallande lika den stora majoriteten av gärningsmän vid övrigt dödligt våld. De karaktäriseras av missbruk, psykisk störning och tidigare kriminell belastning. Även på andra sätt är de socialt marginaliserade» (Brå 2004: 39).

Vilket våld är hedersrelaterat?

DISKUSSIONEN OM HEDERSVÅLD utgår i allmänhet från att vissa invandrarkulturer skiljer sig från majoritetskulturen genom att de förra men inte den senare inrymmer hedersföreställningar som främjar brottslighet. Detta är en skev bild som bortser från allvarliga problem inom majoritetskulturen. Ungefär en femtedel av det dödliga våldet i Sverige består i att en man dödar en kvinna som han har eller haft en nära relation med (Brå 2011: 22–23). En viktig bakgrund till dessa brott är sårad stolthet och »manlig heder» (Adami 2008).

Familjevåldet mot kvinnor är i högsta grad en internationell förekomst. En WHO-studie visar att problemet är svårast i fattiga länder, men någon skillnad mellan länder med olika religioner går inte att påvisa (WHO 2005). Påstådda utom- eller icke-äktenskapliga förbindelser verkar överallt vara det vanligaste motivet till dödligt våld mot kvinnor. I den europeiska kulturkretsen begås våld med sådana motiv till allra största delen av makar eller partners, i en del andra kulturer till stor del av släktingar. I en pakistansk undersökning används begreppet »hedersmord» om alla mord som begås med påstådd sexuell otrohet som motiv (Nasrullah m. fl. 2009). I de fall där förövarens identitet kunde fastställas var det i 43 % av fallen maken och i 53 % en släkting (oftast en bror) som begick brottet. (En undersökning i Jemen tyder på att andelen släktingar där var ännu högre, 80 %, men det statistiska underlaget i denna studie var mycket litet. Kulwicki 2002)

Hedersbegreppen skiljer sig åt mellan olika miljöer och subkulturer, men likheterna är anmärkningsvärt stora mellan de föreställningar i olika kulturer som ligger till grund för mäns våld mot kvinnor (Abu-Odeh 1997; Fischbach & Herbert 1997). Den brittiske antropologen Julian Pitt-Rivers (1977) byggde väsentligen på fältarbete i Europa när han beskrev föreställningen att manlig heder kräver kvinnlig kyskhet: »Män kräver auktoritet över sina hustrur, döttrar och systrar, och avkräver moraliska kvaliteter hos dem som de inte förväntar sig hos sig själva [...]» (Pitt-Rivers 1977: 79). Här har vi förmodligen själva kärnan i problemet med våld mot kvinnor i dess många olika former. Ett användbart generellt begrepp är »genusbaserat våld», som av Asia Pacific Forum on Women, Law and Development har definierats som »varje handling som innebär användning av våld eller hot med syfte att genomdriva eller understödja hierarkiska genusrelationer». (Citerat i Fischbach & Herbert 1997.)

Även våldsbrott som inte är genusbaserade har ofta mycket med hedersföreställningar att göra. Våldet i svenska tonårsgång utlöses ofta av att gärningsmannen känner sig »hotad, inte till livet utan hotet riktas mot hans heder som ›tuffing›» (Granath 2008). Motiven till dödligt våld i kriminella nätverk »är sällan affärsmässiga – snarare handlar det om prestige och personlig heder» (Wallqvist 2011).

Tännsjös artikel har som ämne »den hedersmoral som vi brukar betrakta som ett problem för västerländsk sjukvård» (Tännsjö 2011a: 24). Med denna utgångspunkt är en avgränsning till brott begångna av invandrare alldeles för snäv. I Sverige riktas det mesta familjevåldet mot kvinnor, och begås av en make eller partner som är svenskfödd. Som sagt har sådant våld en stark koppling till sårad manlig heder och stolthet. Sjukvården har avsevärda svårigheter att hantera även denna form av hedersrelaterat familjevåld (Kvinnovåldskommissionen 1995). Många av de drabbade berättar inte spontant hur de fått skadan, och det är långtifrån alltid som sjukvården gör vad som är möjligt för att få fram den informationen. Det är ofta också svårt att bedöma hur sjukvården bäst kan hjälpa en misshandlad kvinna som vill stanna kvar i relationen trots uppenbar risk för förnyad misshandel (Peckover 2003).

Våldet har många ansikten

VÅLD FÖREKOMMER I alla samhällsskikt, men dess uttrycksformer varierar. Åtgärderna för att förebygga brott måste naturligtvis påverkas av dessa skillnader. Det rasistiska våldet, som främst utövas av svenskfödda vita män, kräver speciella förebyggande insatser. Detsamma gäller den alkoholrelaterade kvinnomisshandeln, som torde vara ovanlig bland muslimer. Det gäller i lika hög grad de (andra) former av kvinnomisshandel som främst muslimska kvinnor drabbas av. Det behövs särskilda strategier för att möta just dessa former av familjevåld, men detta måste handla om att med samma kraft möta såväl de särskilda problem som finns i majoritetskulturen som de särskilda problem som finns i de olika minoritetskulturerna. Vi måste med full kraft kunna bekämpa det våld mot kvinnor som förekommer i en del minoritetsgrupper där fäder och manliga släktingar är förövarna, utan att understödja grumliga föreställningar om att dessa kulturer i sin helhet skulle vara underlägsna majoritetskulturen.

Bauhn och Demirbag-Sten hävdar emellertid att familjevåld ska motverkas genom att bekämpa »multikulturalistisk anpasslighet hos ett omgivande samhälle» (Bauhn & Demirbag-Sten 2011: 32). Detta uttrycksätt understödjer uppfattningen att våldsbrott som begås av invandrare är yttringar av en importerad främmande kultur, medan motsvarande brott är rent individuella avvikelser om de begås av infödda svenskar som tillhör majoritetskulturen.

Dessutom: Sverige har varit mångkulturellt så länge landet har funnits. De olika kulturer som är företrädna i landet har mycket att lära av varandra. Däremot finns det ingen grund för antagandet att problem med våldsbrott skulle kunna lösas genom en allmän kulturell likriktning där alla ska anpassa sig efter en majoritetskultur som själv har avsevärda problem med både våldsbrott och kvinnoförtryck.

I ett modernt samhälle ska var och en bedömas efter sina egna handlingar, inte efter handlingar begångna av andra personer i en grupp som hon eller han tillhör. När somliga medlemmar i majoritetskulturen vill ersätta detta individuella tänkande med svepande omdömen om hela grupper och deras kulturer är detta ingenting

DISKUSSION

annat än en återgång till ett äldre, mera primitivt tänkande från vilket jag hade hoppats att vi numera skulle vara förskonade.

→

Sven Ove Hansson

Referenser

- ABU-ODEH, LAMA (1997) »Comparatively Speaking: The ›Honor‹ of the ›East‹ and the ›Passion‹ of the ›West‹». *Utah Law Review* 2, s. 287–307.
- ADAMI, ZANYAR (2008) »Män nonchaleras i hedersdebatten». *Expressen* 18/7 2008.
- BAUHN, PER & DILSA DEMIRBAG-STEN (2011) »Replik till Torbjörn Tännsjö». *Tidskrift för politisk filosofi* 15(1), s. 27–33.
- Brå (2004) *Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003*. Brå rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2011) *Det dödliga våldets utveckling. Fullbordat och försök till dödligt våld i Sverige på 1990- och 00-talet*. Brå rapport 2011:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- DUSTIN, MOIRA & ANNE PHILLIPS (2008) »Whose agenda is it? Abuses of women and abuses of ›culture‹ in Britain». *Ethnicities* 8, s. 405–424.
- FISCHBACH, RUTH L. & BARBARA HERBERT (1997) »Domestic violence and mental health: correlates and conundrums within and across cultures». *Social Science and Medicine* 45, s. 1161–1176.
- GRANATH, SVEN (2008) »Fyra frågor till Sven Granath». www.bra.se.
- KULWICKI, ANAHID DEVARTANIAN (2002) »The practice of honor crimes: A glimpse of domestic violence in the Arab world». *Issues in Mental Health Nursing* 23, s. 77–87.
- Kvinnovårdskommissionen (1995) *Kvinnofrid*. Statens offentliga utredningar 1995:60. Stockholm: Fritze.
- NASRULLAH, MUAZZAM m.fl. (2009) »The epidemiological patterns of honour killing of women in Pakistan». *European Journal of Public Health* 19, s. 193–197.
- PECKOVER, SUE (2003) »I could have just done with a little more help»: an analysis of women's help-seeking from health visitors in the context of domestic violence». *Health and Social Care in the Community* 11, s. 275–282.
- PITT-RIVERS, JULIAN (1977). *The fate of Schechem*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2011a) »Hedersmoral – ett problem i västerländsk sjukvård?» *Tidskrift för politisk filosofi* 15(1), s. 6–26.
- TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2011b) »Svar till Bauhn & Demirbag-Sten». *Tidskrift för politisk filosofi* 15(1), s. 34–37.
- VOLPP, LETI (2000) »Blaming Culture for Bad Behavior». *Yale Journal of Law and the Humanities* 12, s. 89–116.
- WALLQVIST, ANNETTE (2011) »Prestige före affärer». *Apropå* 2, s. 12–15.
- WHO (2005) *WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: initial results on prevalence, health outcomes and women's responses*. Genève: World Health Organization.